

Valtion nuorisoneuvosto

Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanotto- vaiheessa – eräitä toimenpide-ehdotuksia

Valtion nuorisoneuvoston visio 2020:

Suomi on maa, jossa jokainen nuori on yhdenvertainen ja jossa kaikilla nuorilla on hyvä arki: ystäviä ja turvallisia aikuisia, mahdollisuus opiskella ja tehdä työtä sekä toteuttaa itseään vapaa-ajalla. Nuorten kokemus osallisuudesta suomalaisen yhteiskuntaan on kääntynyt nousuun. Entistä harvempi nuori kokee yksinäisyyttä, ulkopuolisuutta tai syrjintää. Yhä useampi nuori on löytänyt itselleen sopivan tavan vaikuttaa. Nuoret suhtautuvat tulevaisuuteen luottavaisesti ja uskaltavat haaveilla. Suomessa on maailman aktiivisin nuoriso, joka osallistuu ja vaikuttaa.

Tänä päivänä globaali muuttoliike maiden ja maanosien välillä koskettaa erityisesti lapsia ja nuoria, onpa kyse sitten vapaaehtoisesta muuttamisesta tai pakotetusta turvan hakemiseen liittyvästä muuttoliikkeestä. Suomeen vuonna 2015 tulleesta 32 476 turvapaikanhakijasta yli 80 prosenttia oli Maahanmuuttoviraston mukaan alle 35-vuotiaita. Yksin tulleet alaikäisiä oli noin 10 prosenttia (3024 henkilöä).

Nuorisopolitiikan näkökulmasta tarkasteltuna muuttoliikkeeseen ja maahanmuuttoon liittyy useita laajoja nuorten elämänsäkuun liittyviä kysymyksiä. Ratkottavana on haasteita nuoruuden siirtymiin, sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen ja nuorten oikeuksiin liittyen. Suomesta turvaa hakevilla lapsilla ja nuorilla on oikeus niin kotiin, turvaan, ihmisarvoon kuin kuulumisen ja osallisuuden kokemuksiinkin.

Valtion nuorisoneuvoston (ent. Valtion nuorisosiain neuvottelukunta) toteutti yhdessä Nuorisotutkimusverkoston ja Pelastakaa Lapset ry:n kanssa Nuoret vastaanottokeskuksissa –tutkimus- ja vapaaehtoishankkeen. Yhtenä hankkeen tuotoksena syntyi Nuoret vastaanottokeskuksissa –kirjoitussarja, jossa tuodaan esille turvapaikkaa Suomesta hakevien nuorten ja heidän parissaan toimivien kokemuksia ensimmäisistä kuukausista Suomessa. Kirjoituksissa tutkijat ja kirjoittajat valaisevat paitsi nuorten turvapaikanhakijoiden virallista asemaa myös arjen rakentumista, jota lei-

maavat sekä uudet sosiaaliset suhteet, uudenlaisen elämäntapojen oppiminen, uuteen kulttuuriin ja yhteiskuntaan sopeutuminen, odottaminen ja tulevaisuuden epävarmuus. Kirjoitussarjan tekstit on luettavissa osoitteessa:

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nuoret-vastaanottokeskuksissa-kirjoitussarja>

Kirjoitussarjan pohjalta järjestettiin työpaja tammi-kuussa 2017, jossa tutkimussarjan tutkijat, virkamiehet ja nuorten turvapaikka-asioiden parissa toimivat asiantuntijat pohtivat, analysoivat ja työstivät kirjoitussarjassa esiin nousseita haasteita. Moni esiin noussut asia on arkipäiväinen, johon arjessa törmää päivittäin. Tämä useita konkreettisia toimenpide-ehdotuksia sisältävä kooste on toteutettu työpajan yhteenvedon pohjalta. Nuoret vastaanottokeskuksissa –tutkimus- ja vapaaehtoishankkeeseen sekä työpajaan osallistuneet toivovat, että hallitus käynnistää kiireellisesti toimenpide-ehdotusten toimeenpanon valmistelun.

Suomeen turvapaikanhakijoina tulleiden nuorten kokemukset pakenemisesta, turvapaikan hakemisesta sekä uudenlaisen elämän rakentamisesta eivät saa enää jäädä poliittisen ja hallinnollisen keskustelun marginaaliin.

Valtion nuorisoneuvosto esittää seuraavia toimenpiteitä paremman arjen turvaamiseksi nuorille turvapaikanhakijoille

Maahantulo- ja vastaanottokeskukseen saapumisen vaihe	Turvapaikkapäätöksen odotusvaihe ja päätöksen saannin jälkeen	Osallisuus odottaessa ja turvapaikkapäätöksen jälkeen
TOIMENPIDE-EHDOTUKSET		
Lapsen oikeuksien toteutuminen; oikeusturva ja lapsivaikutusten arviointi	Lastensuojelulain toteutuminen; jälkihuolto ja riittävien mielenterveyspalvelujen saatavuus	Nuorten turvapaikanhakijoiden osallistumismahdollisuuksien edistäminen
- Siirretään vastaanottopalvelujen koordinointi maahanmuuttovirastosta sosiaali- ja terveysministeriöön. (STM) - Kehitetään ja arvioidaan alaikäisten puhuttelun ja kuulustelun järjestelmää niin, että lapsen etu ja oikeudet toteutuvat kuulumisissa. Puhuttelun ja kuulustelun toteuttavat ainoastaan erikoisosaamisen omaavat asiantuntijat, joilta edellytetään erikoistumiskoulutusta. (SM) - Päätöksiä tehtäessä tehdään lapsivaikutusten arviointi ja edistetään lapsen etua. Karsitaan kaikki alaikäisten tarpeettomat siirtymät vastaanottokeskuksista ja kunnista toiseen. Lasten oikeuksien tulee toteutua pitkäjänteisesti vastaanottovaiheesta jälkihuoltoon, läpi järjestelmän. (STM) - Määritellään kotouttaminen nuorten kohdalla uudelleen ja aloitetaan kotouttamistoimenpiteet heti turvapaikkavaiheen alussa. Huolehditaan, että nuoren arjessa on riittävästi henkilöresursseja ohjaamassa ja tukemassa aktiiviseen kansalaisuuteen ja estetään vuoden odotus ja laitostuminen. (STM, OKM)	- Arvioidaan lastensuojelulakia vastaanottolain ja kotoutuslain osalta ja luodaan selkeämpi järjestelmä lastensuojelulain toteuttamiseen. Käsitellään alaikäisten asiat ensisijaisina ja kohdellaan alaikäisenä prosessiin tullutta turvapaikanhakijaa alaikäisenä koko prosessin ajan. Velvoitetaan kunnat toteuttamaan lastensuojelulakia ja nostetaan jälkihuollon ikäraja koskemaan 29-vuotiaita. (STM) - Turvataan moniammatillisen jälkihuollon toteutuminen, ”yhden luukun” -periaate sekä riittävien mielenterveyspalvelujen saatavuus vastaanottokeskuksissa ja kaikissa siirtymävaiheissa. Huolehditaan erityispalvelujen saatavuudesta traumatisoituneille alaikäisille. (STM) - Arvioidaan ja kehitetään edustajajärjestelmää niin, että edustajuudesta tulisi edunvalvonnan tapaan virkatehtävä. Tehdään lakimuutos vastaanottolainsäädäntöön ja valtioneuvoston asetus korvauskäytänteistä. Huolehditaan, että lapsi saa tietoa turvapaikkaprosessista kielellä, jota hän ymmärtää. (SM, OM)	Toteutetaan valtakunnallinen kehittämishanke nuorten turvapaikanhakijoiden osallistumismahdollisuuksien edistämiseksi. (OKM, STM) Kulttuuritulkkitoiminta: Tarjotaan turvapaikanhakijanuorille tukea, ohjausta ja ymmärrystä osallistumismahdollisuuksista. Huolehditaan, että he ovat tietoisia siitä, minkälaisia osallistumisen mahdollisuuksia on olemassa, mitä heiltä odotetaan ja miten harrastuksissa toimitaan. Jalkaudutaan vastaanottokeskuksiin kertomaan osallistumismahdollisuuksista ja tarjotaan tukea siihen, että nuorilla on mahdollisuus osallistua. Valtion, kuntien ja järjestöjen saumattoman yhteistyön kehittäminen: Tuetaan ja edistetään nuorten turvapaikanhakijoiden mahdollisuuksia osallistua itselleen mielekkääseen toimintaan sinä aikana, jonka he viettävät vastaanottokeskuksissa. Suunnataan riittävästi resursseja, nykyisille toimijoille (nuoriso-, kulttuuri-, liikunta- ja muut vapaa-ajan palvelut), jotta näillä on mahdollisuus järjestää koulutusta ja kehittää uudenlaista yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Huomioidaan tyttöjen osallisuuden vahvistaminen ja itseillisemmän liikkumisen helpottaminen.
	Kouluvalmiuksien turvaaminen; kieliopinnot ja opettajien osaamisen kehittäminen	
	- Tuetaan nuoren kielitaidon, opiskelu- ja työelämävalmiuksien sekä yhdenvertaisuuden toteutumista. Suunnataan riittävästi resursseja suomea toisena kielenä opettavien opettajien lisäkoulutukseen sekä kielitaitoa vahvistavien harrastustoimintojen ja monikielisyyden tukemiseen. (OKM, OPH) - Tarjotaan lisäkoulutusta opinto-ohjaajille, ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan koulutuksen opettajille ja sosiaalityöntekijöille. Edellytetään maahanmuuttajanuorten kanssa toimivilta erikoistumista, jotta heillä on ammatillisesti valmiudet kohdata turvapaikanhakijanuorten erityistarpeet ja tukea nuoria jatko-opiskelu ja työelämävalmiuksien saavuttamisessa. (OKM, OPH) - Kehitetään ammatilliseen koulutukseen valmentavaa koulutusta ja huolehditaan, että opetuksen alueellinen yhdenvertaisuus toteutuu. (OKM, OPH) Muutetaan opintotukijärjestelmää vastaamaan nykyisiin tarpeisiin. (OKM)	

Valtion nuorisoneuvosto pitää tärkeänä, että hallitus käynnistää välittömästi toimenpiteet **riittävien mielenterveyspalvelujen saatavuuden turvaamiseksi** sekä asettaa **kunnille sanktiot**, mikäli lastensuojelulainsäädäntöä ei noudateta. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden onnistuneen kokoutumisen edellytyksenä on, että arki sujuu mahdollisimman jouhevasti, ja että lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus mielekkääseen tekemiseen. Näin ollen Valtion nuorisoneuvosto pitää ensiarvoisen tärkeänä, että alaikäisten **edunvalvonnan, puhuttelun ja kuulustelun järjestelmiä** kehitetään lapsen edun mukaisiksi.

Valtion nuorisoneuvosto näkee positiivisena asiana, että opetus- ja kulttuuriministeriö on avannut 7 000 000 euron hankehaun turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien integroimiseksi. Avustusta myönnetään hankkeisiin, jotka edistävät turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutumista. Valtion nuorisoneuvoston toiveena on, että hankkeiden myöntämisperusteissa painotettaisiin julkisen- ja kolmannen sektorin yhteistyön kehittämiseen ja uusien toimintamallien luomiseen tähtääviä toimenpiteitä.

Suomeen saapui vuonna 2016 1455 alaikäistä turvapaikanhakijaa ja samana vuonna myönteisen oleskelulupapäätöksen sai 2962 alaikäistä turvapaikanhakijaa. Heistä 744 oli naisia ja 2218 miehiä. Perheen yhdistämistä haki vuonna 2016 yhteensä 1136 turvapaikkapäätöksen saanutta henkilöä. Nuori tulee uuteen maahan monin toivein ja odotuksin. Ei ole yhdentekevää, kuinka asiantunteva ja ammattitaitoinen työntekijä nuoren vastaanottokeskuksessa ottaa vastaan ja millä tavalla nuoren edustaja lähtee hänen asioitaan hoitamaan. Tällä hetkellä Suomessa alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalta ei vaadita erityistä taustaa tai koulutusta. Tärkeää olisi kuitenkin, että turvapaikkaa hakevien nuorten luottamus ihmisiin ja yhteiskunnallisiin instituutioihin rakentuisi nopeasti ja positiivisten kokemusten kautta.

Luottamuksen rakentumisessa oleellista on myös, että nuoret voivat osallistua toimintaan ja kokea kuuluvansa johonkin, jossa oppiminen ja vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa mahdollistuvat. Nuorilla tulee olla oikeus osallistua heille järjestettyyn toimintaan, mutta yhtä lailla myös oikeus vetäytyä omaan rauhaan. Nykytila on, että nuorten osallistumismahdollisuuksia rajoittavat monet tekijät: tiedonpuute toiminnan mahdollisuuksista, vaikeus hyödyntää toimintamahdollisuuksia liikumisen kalleuden tai hankaluuden vuoksi, henkisten voimavarojen puute sekä kulttuurierot, jotka

vaikeuttavat sekä toiminnan mahdollisuuksien ymmärtämistä että mukaan lähtemistä. Palvelujen puolella nykytilaa kuvaa ensinnäkin resurssien vähäisyys, toiseksi asian paremman tiedostamisen tarve ja kolmanneksi yhteistyön vähäisyys eri toimijoiden välillä.

Vastaanottovaiheen aikana nuorella tulisi olla mahdollisuus oppia ikätasolleen sopivalla tavalla tulevaisuuden kannalta tärkeitä tietoja ja taitoja riippumatta siitä, viettääkö hän tulevaisuutensa Suomessa vai Suomen ulkopuolella. Järjestelmistä tulisi luoda aukoton ja varmistaa, että on olemassa taho joka on kokonaisvaltaisesti vastuussa yksin tulleiden alaikäisten elämän saattamisesta raiteilleen. Sektorirajat ylittävän yhteistyön kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää, jonka toteutumiseksi tarvitaan eri viranomaisten välistä keskustelua ja eri näkemysten yhteen tuomista. Vastaanottoyksiköiden henkilökunnalla tulee olla ammatilliset valmiudet tunnistaa erityisen tuen tarpeessa olevat nuoret. Kaikille turvapaikka-asioiden parissa toimiville ammattiryhmille tulee tarjota tehtäviin erikoistuvaa koulutusta.

Tarvitaan myös perusteellista keskustelua siitä, millä edellytyksillä uuden nuorisolain tärkeät tavoitteet kattavat myös Suomessa asuvien turvapaikanhakijoiden, oleskeluluvan vastikään saaneiden sekä paperittomien nuorten ja nuorten aikuisten ryhmän. Euroopassa yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten tilanne on vähintäänkin yhtä ajankohtainen ja kuumottava ilmiö, kuin Suomessa ja muissa pohjoismaissa. Ei meillä Suomessa eikä muuallakaan Euroopassa ole varaa suhtautua vihamielisesti tai vähättelevästi näiden lasten ja nuorten pyrkimyksiin päästä eteenpäin aloittaakseen uutta elämää. Maahanmuuttopolitiikkaa ei tule myöskään tiukentaa tavoilla, jotka vaikeuttavat perheiden yhdistämiä.

**Valtion nuorisoneuvoston tavoitteena on, että myös maahanmuuttajanuoret kokevat osallisuutta Suomalaiseen yhteiskuntaan, suhtautuvat tulevaisuuteen luottavaisesti ja uskalta-
vat haaveilla.**